

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ІНОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

У статті досліджено сутність та інноваційний розвиток соціально-економічних систем. Виокремлені фактори, які за характером дії поділені на екзогенні та ендогенні. Визначено етапи формування концепції інноваційного розвитку соціально-економічних систем.

Ключові слова: соціально-економічна система, інноваційний розвиток, екзогенні та ендогенні фактори соціально-економічної системи.

I. Вступ. Важливою передумовою інноваційного розвитку системи є наявність достатнього інноваційного потенціалу, який здатний до саморозвитку, і є поштовхом до розвитку всієї соціально-економічної системи. Інноваційний розвиток соціально-економічної системи характеризується її ускладненням, зміною структури та режиму функціонування, поліпшенням параметрів результативності системи, стійким і збалансованим розширеним відтворенням її потенціалу, глибокими узгодженими якісними системними змінами в усіх підсистемах і елементах соціально-економічної системи. При формування сучасної концепції національного розвитку ключове місце має належати забезпеченню інноваційного розвитку соціально-економічної системи. Вплив розвитку цих систем на національну економіку є досить значним та різноплановим і дозволяє досягти низки позитивних ефектів: збільшення валового національного продукту (ВВП), вирівнювання міжрегіональних диспропорцій, структурних зрушень в економіці країни, розвитку інноваційного та венчурного бізнесу, підвищення інвестиційної привабливості, поліпшення іміджу країни та ін.

II. Постановка завдання. Завданням даного дослідження є пошук рекомендацій щодо розробки концептуального підходу до формування стратегії інноваційного розвитку соціально-економічних систем.

III. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем функціонування соціально-економічних систем займалися у своїх працях багато вітчизняних та закор

донних економістів, зокрема, Л. Мельник [1], Р. Гуляк [2], М. Скрипниченко, А. Абдрахманова [3], Е. Горчакова [4], Е. Петров, Є. Губаренко [5], О. Демешок, І. Крейдич [6], О. Левчук, В. Шашин [7], В. Щепак [8] та інші. Однак враховуючи те, що зміни в соціально-економічних системах відбуваються дуже швидко, існує необхідність дослідження сучасних особливостей їх розвитку та організації, виявлення проблем їх становлення в Україні на інноваційній основі з урахуванням досвіду економічно розвинених країн.

III. Результати. На основі узагальнення впливу глобалізаційних процесів на трансформацію соціально-економічної системи слід визначити такі основні передумови для її інноваційного розвитку: підвищення рівня конкуренції на ринках, що вимагає високої конкурентоспроможності держави і її регіонів; зростання масштабів науково-технологічної сфери; поліпшення доступу до факторів виробництва, нових технологій, інвестиційних ресурсів; розширення практики участі регіонів у міжнародних виробничих комплексах, включення підприємств у внутрішньофірмову торгівлю транснаціональних корпорацій (ТНК); зміна пріоритетів та критеріїв виробничої діяльності, зокрема через підвищення міжнародних стандартів якості, що потребує постійного пристосування до них за рахунок інновацій. В умовах прискорення технологічного прогресу розвиток соціально-економічних систем супроводжується розширенням спеціалізації та кооперування виробництва наукоємної продукції, високих технологій, нових виробничих матеріалів; підвищення інтелектуального рівня й кваліфікації працівників; розширення міжнародного трансферу технологій; зростанням технологічності виробничих процесів, використанням нових методів управління ними; підвищення рівня інтернаціоналізації НДДКР тощо [1].

Аналіз конкурентоспроможності України та її регіонів показує значне їх відставання у технологічному розвитку саме за рахунок тих показників, які мають забезпечувати конкурентні переваги у довгостроковій перспек

тиві (прямі іноземні інвестиції та трансфер технологій, фірмовий рівень упровадження технологій, наявність останніх технологій). Стратегічний ефект від інноваційного розвитку соціально-економічних систем полягає у зростанні продуктивності факторів виробництва; досягненні економії витрат; розширення асортименту продукції підприємств; зростанні обсягів виробництва наукоємної продукції; поліпшенні якісних характеристик товарів та послуг, приведенні їх у відповідність до міжнародних стандартів, появи можливості випуску унікальної продукції за допомогою новітніх технологій; підвищенні гнучкості виробництва, що сприяє прискоренню процесу оновлення продукції відповідно до вимог ринку; підвищенні кваліфікації працівників тощо.

Концепція інноваційного розвитку соціально-економічних систем передбачає систематизацію й аналіз факторів розвитку соціально-економічних систем. Розкриття сучасних тенденцій та проблем їх функціонування в регіонах України, вивчення світового досвіду інноваційного розвитку та можливість його застосування в Україні, формування загальних концептуальних положень щодо розроблення стратегії інноваційного розвитку соціально-економічних систем [2].

Однак в Україні залишається багато проблем, без розв'язання яких їх розвиток на інноваційній основі неможливий. У зв'язку з цим слід запропонувати концепцію інноваційного розвитку соціально-економічних систем, етапи формування котрої наведені на рис. 1.

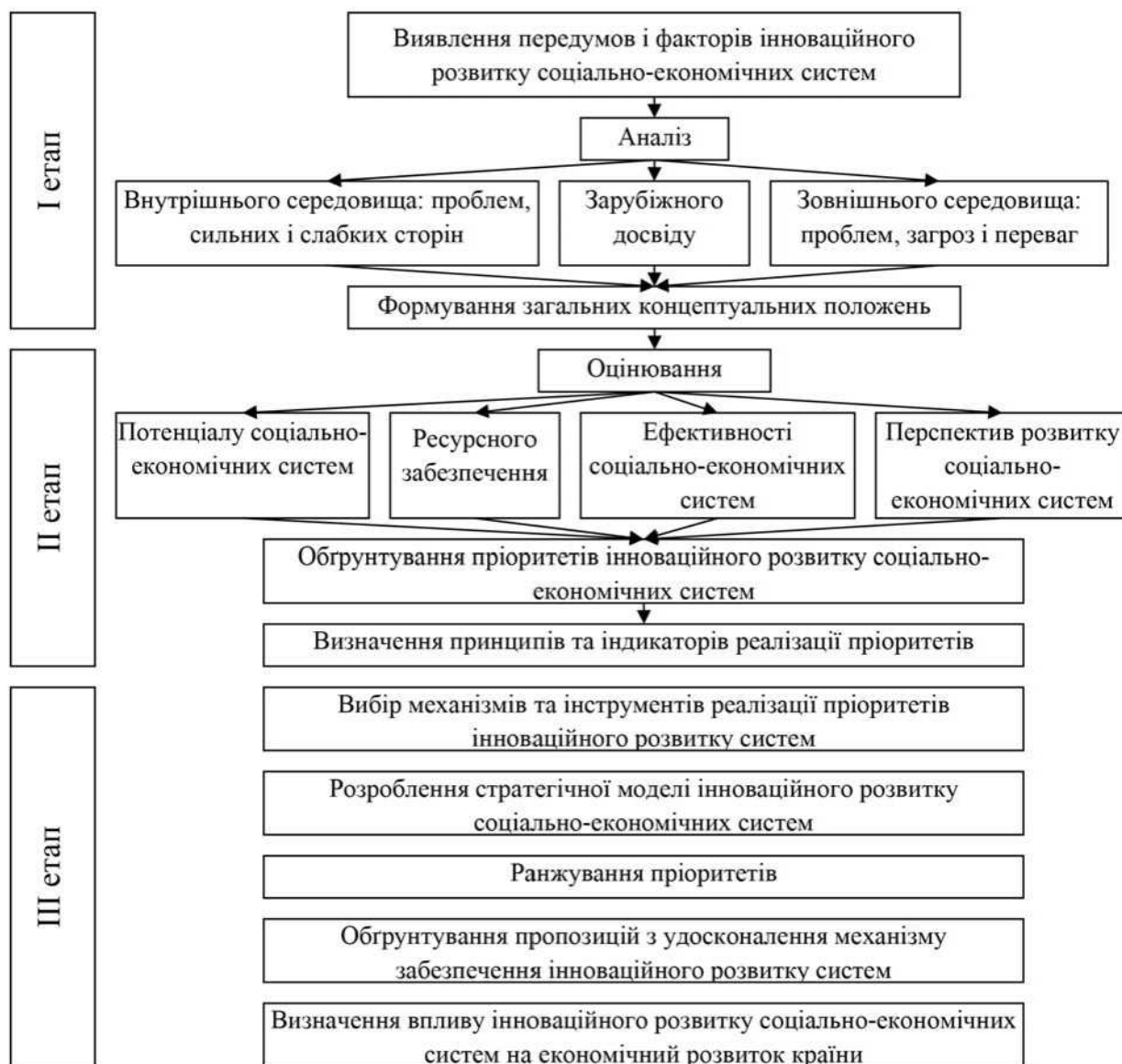


Рис. 1. Етапи формування концепції інноваційного розвитку соціально-економічних систем

Виникає необхідність вивчення світового досвіду створення сприятливого середовища для інноваційного розвитку соціально-економічних систем з урахуванням особливостей окремих країн, які досягли позитивних результатів, що дозволяє виявити найраціональніші напрями, підходи, інструменти й важелі забезпечення такого розвитку для використання у вітчизняній практиці [3].

На функціонування та інноваційний розвиток соціально-економічних систем впливають фактори екзогенного й ендогенного характеру, які можуть як стримувати розвиток, так і сприяти його прискоренню (табл. 1).

тобто матеріальне середовище, створене працею людини (зокрема, інфраструктура);

- соціальне середовище (ноосферне, тобто інформаційні, культурні, інституціональні фактори);

- метасистемні регулятори (правовий, адміністративний, економічний механізм надсистем, в рамках яких функціонує дана система);

- характер поведінки суміжних систем (постачальників ресурсів, споживачів продукції, систем-конкурентів) [5].

Існує тісний взаємозв'язок між ендогенними і екзогенними факторами. Екзогенні чинники справляють істотний вплив на стан системи,

Таблиця 1

Ключові фактори зовнішні о середовища системи [4]

Фактори зовнішнього середовища системи	
Екзогенні	Ендогенні
- природні фактори (ресурси, середовище, асиміляційний потенціал)	- особливості метаболізму
- антропогенні фактори (наприклад, інфраструктура зовнішнього середовища)	- параметри пам'яті
- фактори соціального середовища	- рівень саморегуляції
- метасистемні регулятори	- рівень ефективності
- поведінка суміжних систем	- інституційні особливості
	- внутрішньосистемні зв'язки
	- відтворення цілісності

Ендогенні фактори - причинно-наслідкові зв'язки, що впливають на стан системи та обумовлені її власними (внутрішніми) особливостями. В числі основних ендогенних факторів соціально-економічної системи слід назвати:

- особливості метаболізму системи;
- параметри ємності та швидкодії пам'яті, тобто здатності накопичувати, закріплювати й відтворювати інформацію;
- досягнутий рівень самоорганізації різноманітних ієрархічних структур;
- рівень ефективності системних блоків і системи в цілому;
- інституційні особливості даної системи;
- здатність формувати і підтримувати зовнішньоекономічні зв'язки;
- здатність відтворювати цілісність системи.

Екзогенні фактори - причинно-наслідкові зв'язки, що впливають на стан системи та обумовлені зовнішніми по відношенню до неї обставинами. До них відносяться:

- природні фактори (ресурси, навколишнє середовище, асиміляційний потенціал);
- оточуючі систему антропогенні фактори,

однак одні й ті ж екзогенні фактори по-різному впливають на різні системи. Це говорить про те, що сама система за рахунок своїх дій може значно посилювати, послаблювати, нейтралізувати або взагалі міняти на протилежний вплив на себе зовнішнього середовища (зокрема, перетворювати на благо для себе зміни, які спочатку були для неї несприятливими).

Однак системи за рахунок своєї внутрішньої діяльності можуть не тільки коригувати вплив екзогенних факторів, але й змінювати саме зовнішнє середовище, перебудовуючи його під свої потреби. Найбільш яскраво це простежується на прикладі взаємодії економічних систем з природним середовищем [1].

Найзначніший вплив серед факторів наднаціонального рівня обумовлений появою нових учасників на світовому ринку технологій, загостренням конкуренції на міжнародних товарних ринках, поглибленням міжнародної інтеграції України та її регіонів, нераціональною, переважно ресурсною й низькотехнологічною їх міжнародною спеціалізацією, розширенням масштабів діяльності ТНК в Україні, участю регіонів у міжнародних проектах та ін. [6].

Найголовнішими проблемами, які стримують інноваційний розвиток соціально-економічних систем, є: досить слабка інноваційна активність підприємств, низький рівень наукоємності промислового виробництва (близько 0,3 %); незадовільний стан системи науки через скорочення та застарілість її матеріально-технічних засобів, негативні тенденції щодо наукового потенціалу країни; недостатнє фінансування науково-технічної та інноваційної сфер, зокрема через дефіцит державних фінансових ресурсів, нестачу коштів у виробничих підприємств для фінансування інноваційної діяльності, низьку активність інвесторів щодо вкладання коштів у високотехнологічне виробництво й інновації, нерозробленість механізмів залучення венчурного капіталу; нерозвиненість інфраструктури для інноваційного розвитку соціально-економічних систем, що має поєднувати ланки «ідея - наука - технологія - виробництво - ринок»; неефективна система комерціалізації наукових розробок; недосконалість загальних або нерозвинутість спеціальних інститутів інноваційного розвитку; низький рівень інноваційної культури підприємств, інвесторів і населення; недоліки в системі підготовки та перепідготовки кадрів, що спричиняє, зокрема, дефіцит висококваліфікованого персоналу певних спеціальностей [7]. Вітчизняний експорт високотехнологічних товарів складає біля 2,0 % сукупного його обсягу, частка України у світовому експорті таких товарів менша за 0,01 %.

IV. Висновки. З метою розв'язання виявлених проблем слід запропонувати концептуальний підхід до формування стратегії інноваційного розвитку соціально-економічних систем. Стратегія такого розвитку має базуватися на: реалізації цілеспрямованої державної і регіональної політики, орієнтованої на інноваційний розвиток як пріоритетної складової загальної стратегії соціально-економічного розвитку країни та її регіонів; забезпеченні єдності структурної, науково-технічної, галузевої, інвестиційної та інших видів політики; формуванні сприятливих інституційних умов для інноваційного розвитку соціально-економічних

систем; зокрема створенні дієвої системи захисту інтелектуальної власності; вдосконаленні виробничої, інноваційної, інформаційної та інших видів інфраструктури; здійсненні активної конкурентної політики на зовнішньому ринку для найповнішої реалізації вже існуючих у регіонах конкурентних переваг; пріоритетному розвитку людського потенціалу тощо.

1. Мельник Л. Г. Триалектические основы управления развитием экономических систем: монография / Л. Г. Мельник. - Сумы: Университетская книга, 2015. - 447 с.

2. Гуляк Р. Є. Економічна сутність та структурні особливості економічного потенціалу соціально-економічних систем / Р. Є. Гуляк // Регіональна економіка. - 2011. - № 2. - С. 164-171.

3. Скрипниченко М. І. Методологічні основи ієрархічного вимірювання ефективності соціально-економічних систем / М. І. Скрипниченко, А. О. Абдрахманова // Економічна теорія. - 2013. - № 1. - С. 43-60.

4. Горчакова Е. Н. Особенности комплексной конструкции социально-экономических систем / Е. Н. Горчакова // Актуальні проблеми економіки. - 2012. - № 3. - С. 13-19.

5. Петров Э. Г. Условия устойчивого функционирования социально-экономических систем / Э. Г. Петров, Е. В. Губаренко // Системні дослідження та інформаційні технології. - 2013. - № 1. - С. 28-35.

6. Демешок О. Особенности формирования и развития социально-экономической системы Украины в ресурсных ограничениях / О. Демешок, И. Крейдич // Устойчивое развитие. - 2013. - № 2. - С. 28-31.

7. Левчук О. М. Проблеми розвитку соціально-економічних систем в сучасних умовах [Електронний ресурс] / О. М. Левчук, В. О. Шашин. - Режим доступу: <http://www.kpi.kharkov.ua/archive/conferences>.

8. Щепак В. В. Механізм управління соціально-економічною системою регіону: взаємозв'язок зі складовими системи [Електронний ресурс] / В. В. Щепак. - Режим доступу: http://www.khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_104/62.pdf.

The essence and innovative development of socio-economic systems are examined in the article. The factors divided into exogenous and endogenous by the nature of the action are singled out. The stages of formation of the innovation development of socio-economic systems concept are defined.

Key words: socio-economic system, innovative development, exogenous and endogenous factors of socio-economic system.